

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v97.2023.8>*О. В. Гриза*

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ

Постановка проблеми. Чинний КПК України містить лише одну ст. 222, в якій закріплено положення про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування, де, зокрема, зазначено, що відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. У ч. 2 ст. 222 КПК України регламентовано, що у необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом (ст. 387 КК України). І хоча на законодавчому рівні положення ст. 222 КПК України не є новими, механізм їх реалізації у КПК не визначений [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, І.В. Кутазова визначає, що структуру механізму кримінального процесуального забезпечення недопустимості розголошення відомостей кримінального провадження складають такі елементи: 1) кримінальні процесуальні норми, які регулюють відкритість і закритість кримінального провадження з метою забезпечення недопустимості розголошення даних під час досудового розслідування; 2) правовідносини, що забезпечують реалізацію процесуальних норм у сфері захисту конфіденційної інформації; 3) правосвідомість, що міститься у внутрішній потребі в законотворчій поведінці у сфері забезпечення недопустимості розголошення даних у кримінальному провадженні; 4) рішення, що визначають зміст документів, які забезпечують нерозголошення даних у кримінальному провадженні; 5) юридична відповідальність за порушення учасником процесу обов'язку по нерозголошенню даних у кримінальному провадженні [2].

Метою статті є встановлення деяких процесуальних аспектів дотримання таємниці досудового розслідування під час діяльності СОГ.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що думка І.В. Кутазової стосовно елементів механізму кримінального процесуального забезпечення недопустимості розголошення відомостей кримінального провадження є цілком обґрунтованою, і, на наш погляд, визначені елементи можна відносити до гарантій збереження таємниці досудового розслідування.

Також, цілком логічною та обґрунтованою є позиція В.Г. Лісогора щодо виділення в якості елементів організації збереження таємниці досудового слідства наступних заходів: 1) організаційно-правові; 2) методичні; 3) технічні; 4) тактичні; 5) належний рівень організації збереження таємниці досудового слідства у процесі спілкування слідчого з: особами, які залучаються до процесу розслідування

(свідки, потерпілі, підозрювані, обвинувачені, захисники, експерти та ін.); громадськістю; представниками засобів масової інформації; колегами (у процесі розслідування, у складі слідчо-оперативної групи, у побуті тощо) [3, с. 110].

Враховуючи те, що об'єктом нашого наукового дослідження є, у першу чергу, відносини, пов'язані з кримінальною процесуальною діяльністю, пропонуємо врахувати визначені В.Г. Лісогором криміналістичні заходи під час аналізу елементів організації забезпечення дотримання таємниці досудового розслідування під час діяльності СОГ у кримінальному провадженні.

Відповідно до Інструкції про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп, з метою усебічного, повного та неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, учинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав; здійснення ефективної взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції України під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких здійснення досудового розслідування доручено Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя і прирівняними до них прокурорами за вмотивованими постановами, у разі неефективного досудового розслідування, утворюється слідча група або слідчо-оперативна група. Слідча група – це передбачена КПК України організаційна форма здійснення двома чи більше слідчими досудового розслідування в кримінальному провадженні; слідчо-оперативна група – це організаційна форма взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції України, що полягає у здійсненні досудового розслідування слідчим (декількома слідчими) та за його (їх) письмовим(и) дорученням(и) здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій працівниками оперативних підрозділів поліції України у кримінальному провадженні, яке знаходиться у провадженні слідчих підрозділів Національної поліції України.

Проблемною залишається ситуація із забезпеченням таємниці досудового розслідування в умовах збільшення кількості слідчих (розшукових) дій та залучених до кримінальної процесуальної діяльності учасників кримінального провадження. Наприклад, під час досудового розслідування багатоепізодного шахрайства, де необхідно допитати декілька тисяч потерпілих у різних частинах України, за дорученням слідчого оперативному підрозділу іншої області необхідно буде провести ряд слідчих (розшукових) дій у визначений дорученням строк. За таких умов немає гарантії того, що оперативний працівник, маючи бажання виконати доручення слідчого, допитає визначених потерпілих детально, якісно, із дотриманням конфіденційності відомостей досудового розслідування, а не просто відбере якомога більше пояснень про те, що мешканці певного містечка нічого не бачили, їм нічого не відомо, при цьому ще і повідомить причину проведення процесуальних дій, що є розголошенням відомостей досудового розслідування. Проблема у роботі слідчо-оперативної групи полягає в тому, що зі збільшенням кількості слідчих, оперативних працівників, задіяних до процесу кримінального провадження, зростають ризики можливого розголошення відомостей досудового розслідування.

Хоча, якщо грамотно організувати та спланувати процес розслідування, визначивши окремі завдання для кожного з виконавців, при цьому не ввівши їх в курс справи в цілому, ймовірність розголошення відомостей, що становлять таємницю досудового розслідування, зменшується.

У зв'язку з цим, А.Ф. Оперчук зазначає, що "...включати до складу слідчо-оперативних груп працівників правоохоронних органів, порядність яких викликає сумніви, не слід. Від керівників органів дізнання необхідно вимагати включення до складу таких груп лише перевірених працівників – тих, кому можна довіряти" [4, С. 83-87].

Однак, не завжди у керівників є така можливість, особливо в умовах збільшення кількості завдань, покладених на слідчі підрозділи, та обмеженої кількості працівників. Адже, сьогодні організаційно-штатні зміни, які проводять за куцтовим принципом, не збільшують кількість посад у слідчих підрозділах, а навпаки – скорочують їх. А якщо врахувати те, що деякі підрозділи реорганізовано (БНОН, управління захисту економіки), а їх працівники намагаються залишитись в органах поліції на інших посадах, то й виникає ситуація, коли у слідчому підрозділі працюють колишні оперативні працівники, дільничні інспектори, співробітники штабу тощо. Вважаємо, що ця обставина прямо впливає на якісний склад працівників органів досудового розслідування в цілому та стан роботи слідчих та слідчо-оперативних груп по конкретних кримінальних провадженнях.

Так, відповідно до відомчих нормативних актів Національної поліції України, діяльність СОГ здійснюється на підставі спільного плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, в яких відображаються версії учинення кримінального правопорушення, конкретні виконавці та терміни виконання. План погоджується керівником слідчого і оперативного підрозділу і затверджується начальником територіального відділу (відділення) поліції. Під час складання такого плану, а також його погодження і затвердження керівниками слідчого, оперативного підрозділів та територіального відділу (відділення) поліції, існує реальна можливість витоку інформації, що може бути віднесена до таємниці досудового розслідування. Ні КПК України, ні відомчі накази та інструкції не передбачають відібрання письмового зобов'язання в учасників кримінального провадження, які безпосередньо здійснюють досудове розслідування, про нерозголошення відомостей досудового розслідування під час кримінального провадження, що здійснюються слідчою групою.

Хоча на сьогодні, у зв'язку з досить високим рівнем корумпованості у вказаних органах є можливість витоку інформації, яка становить таємницю, і що в подальшому може призвести до втрати доказової інформації у кримінальному провадженні, і як наслідок, перешкоджання розслідуванню, неможливість притягнення винного до кримінальної відповідальності, а у деяких випадках і створення загрози життю і здоров'ю громадян.

Крім цього, члени СГ, СОГ зобов'язані дотримуватися вимог законодавства України, професійної етики. Так, відповідно до п.3 розділу 2 Правил етичної поведінки працівників апарату МВС України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, затверджених Наказом

МВС України від 28.04.2016 № 326, одним із принципів етики працівника МВС є доброчесність, що включає в себе нерозголошення та невикористання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням працівниками МВС своїх обов'язків, у тому числі після припинення своєї діяльності (крім випадків, установлених законом) [6].

Крім цього, питання забезпечення дотримання таємниці досудового розслідування в діяльності СОГ виникають зокрема під час огляду місця події. Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведено огляд місця події з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 3 ст. 237 КПК України з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Крім цього, за правилами ст. 223 КПК України, огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Обов'язок не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювались) під час нього і які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків, передбачено в нормах КПК щодо обов'язків спеціаліста (п. 3 ч. 5 ст. 71 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 66 КПК України особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Однак, виникають проблеми зі здійсненням попередження понятих про заборону розголошення відомостей про факт огляду, коли розслідування ще не розпочалось, а проводиться лише огляд місця події. Тобто, правові підстави для забезпечення збереження таємниці першочергової інформації про злочин, яка, у подальшому, буде складати зміст таємниці досудового розслідування, відсутні.

Крім цього, слід враховувати особливості досудового розслідування, яке здійснюється у сільській місцевості, селищі тощо, де всі одне-одного (жителі – слідчий, оперативний працівник, фігурант, свідки) знають, а інформація про вилучені з місця події речі, предмети, сліди злочину тощо, наприклад, при вчиненні крадіжки з житла, розповсюджується миттєво. Таким чином, ступінь родинних відносин, товаришування прямо впливає на стан забезпечення збереження таємниці досудового розслідування, зменшуючи ступінь конфіденційності інформації про стан розслідування та зібрані докази.

Слід звернути увагу на роль водія як учасника СОГ, що виїжджає на місце події. Відповідно до положень ст. 387 КК України, забороняється розголошення відомостей, одержаних під час проведення досудового розслідування. Водію, який не являється учасником слідчої дії – огляду місця події, ніхто не забороняє перебувати на місці огляду, а, здебільшого, його ще й залучають до перенесення речових доказів до автомобіля, рідше – до пошуку свідків та очевидців вчинення злочину.

Висновки. Таким чином, збільшення кола осіб, залучених до процесу досудового розслідування одного кримінального провадження (слідча група, СОГ, інші

учасники провадження), впливає на стан дотримання таємниці досудового розслідування, з урахуванням зростання ризиків можливого розголошення конфіденційної інформації про хід розслідування. Також, з точки зору збереження таємниці досудового розслідування під час огляду місця події, у КПК України є прогалини, зокрема щодо: врегулювання можливості слідчого, прокурора попереджати понять про обов'язок нерозголошення відомостей про факт огляду, коли розслідування ще не розпочалось; ролі та статусу водія як члена СОГ.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13.
2. Кутазова И.В. Механизм уголовно-процессуального обеспечения недопустимости разглашения данных уголовного судопроизводства. И.В. Кутазова: автореф. дис... канд. юрид. наук. Т., 2011. 24 с.
3. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. К., 2003. 213 с.
4. Оперчук А.Ф. Організація взаємодії слідчих і органів дізнання при розкритті та розслідуванні найбільш тяжких злочинів // Матеріали навчально-методичного семінару прокурорів-криміналістів, начальників слідчих відділів з питань роботи щодо розкриття та розслідування найбільш тяжких злочинів проти особи в сфері економіки (27-28.11.1997 р.) / ГПУ. ГСУ. К., 1998. С. 83-87.
5. Конституція України: від 28. 06. 1996 р. з наст. змін, і доп. від 21.02.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС : Наказ МВС України від 28.04.2016 № 326 [Електронний ресурс]. Режим доступу : URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0778-16>.

Анотація

Гриза О. В. Деякі процесуальні аспекти дотримання таємниці досудового розслідування під час діяльності слідчо-оперативної групи. – Стаття.

Дана наукова стаття присвячена деяким процесуальним аспектам дотримання таємниці досудового розслідування під час діяльності слідчо-оперативної групи. Спочатку наголошується, що структуру механізму кримінального процесуального забезпечення недопустимості розголошення відомостей кримінального провадження складають такі елементи: 1) кримінальні процесуальні норми, які регулюють відкритість і закритість кримінального провадження з метою забезпечення недопустимості розголошення даних під час досудового розслідування; 2) правовідносини, що забезпечують реалізацію процесуальних норм у сфері захисту конфіденційної інформації; 3) правосвідомість, що міститься у внутрішній потребі в законотворчій поведінці у сфері забезпечення недопустимості розголошення даних у кримінальному провадженні; 4) рішення, що визначають зміст документів, які забезпечують нерозголошення даних у кримінальному провадженні; 5) юридична відповідальність за порушення учасником кримінального процесу обов'язку по нерозголошенню даних у кримінальному провадженні. Визначено, що слідчо-оперативна група – це організаційна форма взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції України, що полягає у здійсненні досудового розслідування слідчим (декількома слідчими) та за його (їх) письмовим(и) дорученням(и) здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій працівниками оперативних підрозділів поліції України у кримінальному провадженні, яке знаходиться у провадженні слідчих підрозділів Національної поліції України. Доведено, що проблема у роботі слідчо-оперативної групи полягає в тому, що зі збільшенням кількості слідчих, оперативних працівників, задіяних до процесу кримінального провадження, зростають ризики можливого розголошення відомостей досудового розслідування. Насамкінець підкреслено, якщо грамотно організувати та спланувати процес розслідування, визначивши окремі завдання для кожного з виконавців, при цьому не ввівши їх в курс справи в цілому, ймовірність розголошення відомостей, що становлять таємницю досудового розслідування, зменшується.

Ключові слова: кримінальне провадження, таємниця досудового розслідування, слідчо-оперативна група, ризики розголошення інформації, процесуальні аспекти, докази, доказування, кримінальний процес.

Summary

Gryza O. V. Some procedural aspects of maintaining the secrecy of the pre-trial investigation during the activity of the investigative-operational group. – Article.

This scientific article is devoted to some procedural aspects of maintaining the secrecy of the pre-trial investigation during the activity of the investigative team. First of all, it is emphasized that the structure of the mechanism of criminal procedural protection of the inadmissibility of disclosure of information of criminal proceedings consists of the following elements: 1) criminal procedural norms, which regulate the openness and closure of criminal proceedings in order to ensure the inadmissibility of disclosure of data during pre-trial investigation; 2) legal relations that ensure the implementation of procedural norms in the field of protection of confidential information; 3) legal awareness contained in the internal need for law-abiding behavior in the field of ensuring the inadmissibility of data disclosure in criminal proceedings; 4) decisions determining the content of documents that ensure non-disclosure of data in criminal proceedings; 5) legal responsibility for violation by a participant in criminal proceedings of the duty not to disclose data in criminal proceedings. It was determined that the investigative-operational group is an organizational form of interaction between investigators and employees of operational units of the police of Ukraine, which consists in the implementation of a pre-trial investigation by an investigator (several investigators) and, on his (their) written assignment(s), the implementation of investigative (investigative) actions and covert investigative (search) actions by employees of operational units of the Police of Ukraine in criminal proceedings, which are in the proceedings of investigative units of the National Police of Ukraine. It has been proven that the problem in the work of the investigative-operational group is that with the increase in the number of investigators and operatives involved in the process of criminal proceedings, the risks of possible disclosure of pre-trial investigation information increase. In the end, it was emphasized that if the investigation process is properly organized and planned, by defining separate tasks for each of the executors, while not introducing them to the course of the case as a whole, the probability of disclosure of information constituting the secret of the pre-trial investigation decreases.

Key words: criminal proceedings, secrecy of pre-trial investigation, investigative and operative group, risks of disclosure of information, procedural aspects, evidence, proof, criminal process.